

Maria Michłowicz

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

O recepcji bajki

Streszczenie

Artykuł podejmuje problem recepcji bajki w edukacji polonistycznej oraz diagnozowania kompetencji interpretacyjnych uczniów. Na podstawie badania przeprowadzonego wśród piętnastolatków autorka analizuje sposoby odczytywania bajki Ignacego Krasickiego *Pieniacze* i rozpoznawania analogicznych postaw bohaterów w innych utworach literackich. Wyniki wskazują zarówno na potencjał interpretacyjny uczniów, jak i na trudności związane z rozumieniem poleceń, argumentowaniem oraz kompetencjami leksykalnymi. Artykuł podkreśla znaczenie rozwijania umiejętności czytania ze zrozumieniem i interpretacji tekstów kultury w edukacji humanistycznej.

Słowa kluczowe: bajka literacka, recepcja literatury, kompetencje interpretacyjne, czytanie ze zrozumieniem

Wbrew starożytnemu mitowi, mądrość nie wylania się w jednej chwili, w pełni ukształtowana, jak Atena z głowy Zeusa; dochodzi się do niej niezmiernie powoli, a jej początki są całkowicie irracjonalne. Mądre zrozumienie sensu własnej egzystencji na tym świecie można zyskać dopiero wówczas, gdy jest się dorosłym, na podstawie przeżytych doświadczeń¹.

Przywołując słowa Brunona Bettelheima w kontekście namysłu nad dydaktyką humanistyczną, warto podkreślić, że nauczyciele na lekcjach języka polskiego świadomie, poprzez budowanie różnych sytuacji dydaktycznych (optymalnych) opartych na dziedzictwie kultury, „rozwijają własne zasoby wewnętrzne ucznia – w taki sposób, by uczucia, wyobrażenia i intelekt wzajemnie wspierały się i wzbogacały”². W szkole zaczyna się systematyczne i świadome kształtowanie umiejętności odbioru literatury. Młodzi ludzie zostają przygotowani do poznawania narracji tworzonych przez twórców różnych gatunków literackich. Jerome Bruner³ twierdzi, że w czasie edukacji szkolnej człowiek winien przyswoić sobie, poznać tradycyjne opowieści w postaci mitów, bajek, historii, legend oraz innych ważnych przekazów własnej i światowej kultury, które będą kształtować zarys jego tożsamości⁴. Mity, baśnie i bajki to nie tylko literackie opowieści, lecz także ważne narzędzia kształtowania i rozumienia własnej

¹ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1985, s. 39.

² Tamże, s. 40.

³ J.S. Bruner – główny przedstawiciel współczesnej psychologii poznania.

⁴ B. Myrdzik, *O potrzebie kształtowania wrażliwości narracyjnej uczniów* [w:] *Kultura–Język–Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, red. B. Gromadzka, D. Mrożek, J. Kaniewski, Poznań 2008, s. 263.

egzystencji, to fundament edukacji humanistycznej, który uczy, wychowuje i uwarściwia młodego człowieka na wartości prawdy, dobra i piękna. Utwory te pozwalają uczniom poznać podstawowe prawdy o świecie i człowieku.

Bajka jest rodzajem przypowieści na temat uniwersalnych sytuacji moralno-psychologicznych, charakterów i postaw; opowiadana w niej historia stanowi zawsze ilustrację jakiejś prawdy ogólnej, dotyczącej doświadczeń powtarzalnych i powszechnych⁵.

Należy powtórzyć, że bajka wyraża rudymen tarne prawdy o ludzkiej naturze.

Walory moralizatorskie i dydaktyczne bajki wysoko cenili starożytni Grecy. „Ezop był u Greków pierwszą lekturą szkolną” – pisał Tadeusz Sinko⁶. Zatem kluczowa w procesie nauczania staje się umiejętność czytania i odbioru różnych tekstów kultury, w tym bajki.

Czytanie jest w najwyższym stopniu czynnością podmiotową człowieka, działaniem prywatnym, osobistym. [...] Umiejętność czytania jest podstawowym narzędziem poznania, ale sama nauka efektywnego czytania usprawnia i kształci myślenie, koncentrację uwagi, wyobraźnię, pamięć, uczucia wyższe, aktywne i twórcze postawy, ponieważ proces czytania jako postrzeganie i rozpoznawanie znaków oraz ich rozumienie to złożone procesy psychiczne, aktywna twórczość umysłowa, rozwiązywanie zadań, intensywne myślenie⁷.

Współczesna dydaktyka polonistyczna, zwłaszcza w kontekście egzaminów zewnętrznych, nie może pomijać paradygmatu diagnostyki edukacyjnej, który Bolesław Niemierko określa jako „uściśnione poznawanie warunków, przebiegu i wyników uczenia się”⁸. „Diagnozowanie bowiem to poznawanie tego, co bezpośrednio zauważalne, poddające się obserwacji”⁹. Należy podkreślić, że każdorazowo obcowanie ucznia z różnymi tekstami kultury to dojrzewanie z nimi, nauka rozumienia i interpretacji.

Rozumienie jest bardzo złożonym procesem, bo polega na nieustannym wnioskowaniu o znaczeniu struktur językowych z bardzo wielu przesłanek, jest więc czynnością [...] odnoszenia znaków do odwzorowywanej przez nie rzeczywistości, do intencji nadawcy. [...] Rozumieć, według psychologów, to tworzyć w umyśle obraz przestrzenny, to widzieć w myślach wycinek rzeczywistości, który odwzorowuje zdanie, to wyobrażać, dokładnie konkretyzować, wypełniając miejsca niedookreślone, świat przedstawiony w tekście literackim czy odtwarzać, powtórzyć po swojemu rozumowanie [...] ¹⁰.

⁵ *Słownik terminów literackich*, pod redakcją J. Sławińskiego, Wrocław 2000.

⁶ T. Sinko, *Literatura grecka*, Kraków 1931, s. 193.

⁷ R. Pawłowska, *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009, s. 13.

⁸ B. Niemierko, *Horyzonty diagnostyki edukacyjnej* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, red. B. Niemierko, G. Szyling, Gdańsk 2005, s. 11–12.

⁹ B. Udzik, K. Rybicka, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura–Język–Edukacja...*, dz. cyt., s. 293.

¹⁰ R. Pawłowska, *Bariera językowa – pretekst do rezygnacji z czytania literatury pięknej czy rzeczywiste utrudnienie* [w:] *Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, red. B. Myrdzik, M. Karwatowska, Lublin 2005, s. 265.

Między rozumieniem i interpretacją zachodzi wzajemna zależność, ponieważ rozumienie jest często wynikiem udanej interpretacji, a interpretacja wymaga wstępnego rozumienia kontekstu, aby móc nadać sens analizowanym treściom.

Zatem na początku postawmy pytania: czy młodzi ludzie, doświadczając świata przez lekturę, kreują własną rzeczywistość? Czy utwory literackie zapisane w podstawie programowej dla szkoły podstawowej¹¹ pozwalają na przeżycia i uczestnictwo w świecie przedstawionym tych narracji? Warto także, w kontekście diagnozy humanistycznej, zadać dodatkowe, szczegółowe pytania: czy uczniowie, czytając teksty kultury, rozumieją sensy dosłowne, przenośne i symboliczne? Jakie są ich kompetencje leksykalne? Czy potrafią dostrzegać paralelizm tematyczny, czy potrafią wskazywać analogiczne postawy bohaterów w innych utworach literackich?

Badanie diagnostyczne

Odnosząc się do procesu diagnozowania jako poznawania tego, co „bezpośrednio zauważalne i poddające się obserwacji”¹², „należy zauważyć, że każde zaproponowane zadanie (forma i treść) stawia ucznia w obliczu nowego problemu do rozwiązania, a co za tym idzie, uruchamia jego twórczy potencjał i kreatywność”¹³. Zaprezentowane badanie diagnostyczne przeprowadzono w grupie piętnastolatków. Podstawowym celem badania było zdiagnozowanie umiejętności interpretacyjnych uczniów w kontekście bajki Ignacego Krasickiego pod tytułem *Pieniacze*¹⁴. Zadaniem uczniów realizujących warunki zawarte w poleceniu było udowodnienie, że postawa bohaterów bajki *Pieniacze* występuje także w innych utworach. W uzasadnieniu badani uczniowie mieli podać przykład jednego bohatera literackiego i krótko opisać konsekwencje jego zachowania¹⁵. Przedstawione zadanie badało umiejętności z obszaru czytania i rozumienia tekstu oraz z obszaru retoryki. Dominantę warunków zawartych w poleceniu określały następujące umiejętności: dostrzeganie i wskazywanie analogii w różnych tekstach literackich na podstawie wskazanego bohatera, a także szukanie argumentów uzasadniających podobieństwo charakteryzowanych postaw bohaterów¹⁶ i wyciąganie wniosków w perspektywie konsekwencji wyborów życiowych wskazanych postaci. Konstruktor trzonu zadania wyraźnie

¹¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego, szkoła podstawowa, język polski 2017.

¹² B. Udzik, K. Rybicka, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura–Język–Edukacja...*, dz. cyt., s. 293.

¹³ M. Michłowicz, A. Gruntkowska, *Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, red. B. Niemierko, M.K. Szmiigel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2016, s. 419.

¹⁴ I. Krasicki, *Pieniacze*: Po dwudziestu dekretach, trzynastu remisach,/Czterdziestu kondemnatach, sześciu kompromisach/Zwyciężył Marek Piotra; a że się zbogacił,/Ostatnie trzysta złotych za dekret zapłacił./ Umarł Piotr, umarł Marek, powróciwszy z grodu:/Ten, co przegrał, z rozpacz; ten, co wygrał, z głodu; I. Krasicki, *Pieniacze*, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pieniacze.html>.

¹⁵ Udowodnij, że postawa bohaterów bajki „Pieniacze” występuje także w innych utworach. W uzasadnieniu podaj przykład jednego bohatera literackiego i krótko opisz konsekwencje jego zachowania. Odpowiedź oceniona na 2 punkty zawiera uzasadnienie przykładu i opis konsekwencji jego zachowania. Odpowiedź oceniona na 1 punkt nie zawierała opisu konsekwencji działań wskazanego bohatera.

¹⁶ Inspiracją do powstania wiązki zadań była wypowiedź o znaczeniu bajek w kulturze. Przykłady bajek w różnych analizowanych aspektach pozwalają uczniom lepiej rozumieć otaczającą ich rzeczywistość.

określił w poleceniu wymagania, którym powinien sprostać uczeń w zakresie realizacji zadania. Złożoność zagadnienia zwraca uwagę na wskazanie analogii w dziełach literackich, zatem na uwzględnienie aspektu jakiegoś znaczenia i ponownym jego wykorzystaniu w innym kontekście narracyjnym przy jednoczesnym zachowaniu części elementu aspektu znaczenia pierwotnego.

W tabeli określono typ miejscowości i liczbę uczniów uczestniczących w badaniu oraz podano punktację zadania z uwzględnieniem liczby uczniów, którzy nie podjęli się rozwiązania.

Punkcja	0		1		2		N		
Liczebność uczniów	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów
Typ miejscowości	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów	%	Liczba uczniów
Miasto od 20 tys. do 100 tys.	9	29,0%	5	16,1%	8	25,8%	9	29,0%	31
Miasto od 20 tys. do 100 tys.	7	11,7%	13	21,7%	13	21,7%	27	45,0%	60
Miasto od 20 tys. do 100 tys.	2	7,4%	5	18,5%	8	29,6%	12	44,4%	27
Miasto powyżej 100 tys.	0	0,0%	4	21,1%	8	42,1%	7	36,8%	19
Miasto powyżej 100 tys.	5	15,6%	7	21,9%	16	50,0%	4	12,5%	32
Wieś	6	20,7%	4	13,8%	11	37,9%	8	27,6%	29
Wieś	10	29,4%	6	17,6%	9	26,5%	9	26,5%	34
Miasto powyżej 100 tys.	2	8,0%	8	32,0%	12	48,0%	3	12,0%	25
Ogółem	41	16,0%	52	20,2%	85	33,1%	79	30,7%	257

W przedstawionym badaniu wzięło udział 257 uczniów: wieś i małe miasto reprezentowało 60% badanych, miasto od 20 tysięcy do 100 tysięcy – 10% i duże miasto powyżej 100 tysięcy – 30% badanych. Wybrane zadanie okazało się umiarkowanie trudne dla uczniów. Poziom wykonania to 53%. 31% badanych nie wyraziło swojego stanowiska i nie uzasadniło swojej opinii, ponieważ nie zrozumiało polecenia. Jedynie 33% uczniów zdobyło maksymalną liczbę punktów (dwa punkty) i uzasadniło swoją opinię, odwołując się do konkretnej postaci literackiej z zaznaczeniem konsekwencji wyborów życiowych. Jeden punkt zdobyło 20% uczniów. Badani nie określili konsekwencji życiowych wybranych postaci. Natomiast 16% uczniów błędnie sformułowało odpowiedź. Analiza ilościowa¹⁷ i jakościowa zadania stała się podstawą do formułowania wniosków na temat kompetencji poznawczych i leksykalnych wybranej grupy uczniów.

Poniżej zaprezentowano realizację wybranych przykładów otwartego zadania testowego z języka polskiego na poziomie szkoły podstawowej (rzecz dotyczy piętnastolatków)¹⁸.

¹⁷ W tym miejscu należy się podziękowanie pani Annie Rappe za przygotowanie analizy ilościowej badanego zadania i pani Annie Gruntkowskiej za przygotowanie wyników szkół do analizy.

¹⁸ Zapis oryginalny wypowiedzi uczniów.

Przykłady wypowiedzi:

Utwarem, w którym można zaobserwować podobną postawę bohaterów, jak w bajce Pieniacle, jest **Zemsta**. Jej bohaterzy Rejent i Cześnik są nieustępliwi wobec siebie i toczą ciągle spór o mur we wspólnym zamku. Ich zachowanie i wzajemna nienawiść, powodują, że córka Cześnika i syn Rejenta nie mogą szczęśliwie żyć razem, otwarcie mówić i pielegnować swojej miłości. Jest to też ciężar dla innych mieszkańców zamku.

Taka postawa bohaterów, jaka występuje w bajce Pieniacle występuje również w **legendzie o królu Popielu**. Ten oto władca był chciwy władzy i bogactw więc otrul wszystkich, którzy mogliby mu zagrozić. Po śmierci wszyscy otruci zamienili się w myszy i myszy zagryzły Popiela.

Podobne zachowanie postaci możemy dostrzec w utworze **Skąpiec**. Harpagon, czyli tytułowy Skąpiec marzył tylko o powiększeniu swojego majątku. Interesowała go tylko szkatułka z pieniędzmi. Był przy tym wyrodnym ojcem. Takie zachowanie doprowadziło do tego, że utracił dzieci i szacunek innych.

Postawa dwójki skłóconych postaci jest bardzo częstym motywem wykorzystanym w utworach literackich. Najbardziej znanym przykładem może być historia dwóch zwaśnionych rodów z tragedii **Romeo i Julia**. Rody walczyły ze sobą od wielu lat, a jedynie co ta wojna im przyniosła to śmierć ukochanych dzieci.

Taka postawa pojawia się bardzo często w utworach literackich – ma ona być przestroga. Przykładową bohaterką jest **Balladyna**, tak bardzo chce przejąć władzę, że jest zdolna zabić wszystkich bliskich, co kończy się jej samotnością i śmiercią.

W utworze **Ogniem i mieczem** Henryka Sienkiewicza Rzędzian opowiada historię o sporze jego rodziny z sąsiadami. W tym sporze przez wiele lat wydano majątek by opłacić sądy, lecz nie można było rozwiązać sporu. Przyczyną sporu była tylko jedna grusza.

Taką postawę możemy zauważyć w **Skąpcu** Moliere. Główny bohater, był skąpy i chciał mieć wszystko. Konsekwencjami jego zachowania było to, że unieszczęśliwił własne dzieci i był samotny.

Podobna postawa do tej z bajki Pieniacle zawarta jest w dramacie **Hamlet** W. Szekspira. Klaudiusz zabijając swego brata marzy o koronie, bogactwie i władzy. Jego władza nie trwa zbyt długo, gdyż podczas walki, którą sam zainicjował, wypił truciznę, która nie była dla niego przeznaczona. I tak Klaudiusz umiera, ponosząc bardzo poważne konsekwencje.

Postawa bohaterów bajki Pieniacle występuje także w **bajce Koziołki**. Bajka opowiada o tym, że pewnego razu przy kładce nad przepaścią spotkały się dwa kozły. Żaden nie chciał ustąpić, więc obaj spadli w przepaść.

Komentarz: Uczniowie, uzasadniając swoje rozumienie polecenia w kontekście bajki, odwoływali się do konkretnych przykładów bohaterów literackich i przywoływali konsekwencje zarysowanych czynów. Argumentując swoje wypowiedzi, opisywali sytuacje i szukali paralelnych postaw wskazanych postaci w innych utworach literackich.

Bardzo podobnym zachowaniem w porównaniu do tytułowych Pieniaczy cechowali się bohaterowie **Zemsty** Aleksandra Fredro. Oni również byli przekorni i każdy ciągnął w swoją stronę, żeby to jego było na wierzchu. Jednak ani Rejentowi, ani Cześnikowi te spory nie wyszły na dobre i finalnie i tak skończyło się na tym, że nic nie był tak jak planowali. Jednak ich historia zakończyła się zgodą a nie jak w wypadku Marka i Piotra – nieszczęściem.

Postawa bohaterów bajki Pieniacle według mnie występuje w opowiadaniu **Opowieść wigilijna**. Główny bohater Ebenezer Srooge uważał się za najlepszego i nie zwracał uwagi na innych i ich potrzeby. Zmiana zachowania bohatera nastąpiła, kiedy odwiedziły go trzy duchy i uświadomiły mu jego zło.

Uważam, że dobrym przykładem podobnej postawy bohatera literackiego jest Thorin z utworu **Hobbit** J.R.R. Tolkiena. Thorin po zdobyciu Samotnej Góry tak bardzo myśli o złocie, klejnotach całym bogactwie, że nie zauważa jak się zmienia i traci przyjaciół, ponieważ ważniejsze dla niego stają się bogactwa. Na szczęście Thorin w porę obudził się z tego amoku i wszystko skończyło się dobrze.

Komentarz: Uczniowie, uzasadniając swoje rozumienie polecenia w kontekście bajki, wskazywali konkretnych bohaterów literackich i przywoływali konsekwencje zarysowanych czynów. Powyższe wypowiedzi wskazują na analogie postaw postaci z równoczesnym wydobyciem różnic.

W utworze **Mały Książę** róża była kapryśna i nieznosna, ciągle akcentowała swoją wyższość. W końcu doszło do rozstania – Mały Książę udał się w podróż.

Ta postawa występuje w **micie greckim o królu Midasie**. Chciał on być jeszcze bardziej bogaty. Los chciał, że pewnego dnia wszystko czego dotknął zamieniał się w czyste złoto, nawet jedzenie. Tak oto Midas mógłby umrzeć śmiercią głodową, a zabiłaby go jego własna chciwość.

Moim zdaniem podobna sytuacja miała miejsce w **micie o Dedalu i Ikarze**. Dedal zlepił skrzydła dla swojego syna, by móc pokonać morze. Ikar nie posłuchał ojca, zapamiętał się w locie, odrzucił przestrogi i cały świat, i podleciał bliżej słońca, spadł do morza i zginął.

Komentarz: Odrębną kategorią odpowiedzi są realizacje uczniowskie, które podejmowały próbę interpretacji z innego punktu widzenia, uczniowie dostrzegali uniwersalne sytuacje moralno-psychologiczne, typowe charaktery i postawy postaci.

Jest bardzo dużo utworów w których postawa bohaterów jest taka jak w bajce Pieniacle. Według mnie dobrym przykładem może być główny bohater utworu Moliera **Skąpiec**.

Uważam, że dobrym przykładem do udowodnienia, że Pieniacle występują także w innych utworach jest **Zemsta**, ponieważ bohaterowie tam się kłócili.

W bajce Pieniacle Ignacego Krasickiego dwaj bohaterowie prowadzą ze sobą długą walkę sądową. Jej skutki są tragiczne przez co widać, że była to walka bezsensowna. Przypomina mi to walkę z wiatrakami **Don Kichota**. Był on zaślepiony swoją ideą i chęcią zwycięstwa.

Komentarz: Powyższe przykłady ilustrują wskazanie bohatera bez zaznaczenia konsekwencji opisanej sytuacji.

Podobnym do zachowania bohaterów bajki *Pieniacze* był syn marnotrawny z **opowieści biblijnej**. Ten człowiek dostał od ojca część swojego majątku.

Postawa bohaterów bajki *Pieniacze* ukazana jest również w utworze **Malarze**. Opowiada ona o dwóch malarzach.

Komentarz: Błędny wybór bohaterów, brak uzasadnienia.

Odwaga interpretacyjna

W prezentowanych fragmentach (ocenionych na maksymalną liczbę punktów) odpowiedzi uczniów mieszczą się w schemacie odpowiedzi szkolnych. W ramach tych schematów uczniowie, uzasadniając swoje rozumienie polecenia w kontekście bajki, odwoływali się do konkretnych przykładów bohaterów literackich i przywoływali konsekwencje zarysowanych czynów. Argumentując swoje wypowiedzi, opisywali sytuacje i szukali paralelnych postaw wskazanych postaci w innych utworach literackich z równoczesnym wydobywaniem różnic. Uczniowie przywoływali postacie z lektur obowiązkowych, na przykład odwoływali się do Rejenta i Cześnika z *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Małego Księcia* Antoine'a de Saint-Exupéry'ego, Thorina z *Hobbita* J.R.R. Tolkiena, *Balladyny* Juliusza Słowackiego czy Ebenezera Scrooge'a z *Opowieści wigilijnej* Charlesa Dickensa. Na uwagę natomiast zasługuje wybór postaci literackich spoza listy obowiązkowych lektur szkolnych. W tym przypadku uczniowie odwoływali się do postaci *Skąpca* Moliera, do króla Klaudiusza z *Hamleta* czy do tragedii *Romeo i Julia* Williama Szekspira. Szukając paralelnych postaw, przywołano opowieść o sporze rodziny Rzędziana, bohatera *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza, z sąsiadami o gruszę.

Młodzi ludzie, oceniając i wartościując postawy wybranych bohaterów, wyrażali swoją dojrzałość, dostrzegali znaczenie uniwersalnych wartości etycznych. Potrafili określić postawy bohaterów bajki i wskazać cechy takie jak nierozsądne, pełne nienawiści, uporu i głupoty zachowanie, a także niepohamowaną chęć wygrania, która niszczy życie bohaterów. Piotr i Marek, bohaterowie bajki *Pieniacze* Ignacego Krasickiego, uosabiają ludzkie wady, które uczniowie odczytali i wyrazili w swoich wypowiedziach.

Warto zaznaczyć, że uczniowie interpretowali bajkę z wielu punktów widzenia, nie tylko odnosząc się do jednej płaszczyzny interpretacyjnej czy wyrazistej analogii, ale szukali oryginalnych, głębszych i spójnych znaczeń. Ciekawe okazały się odpowiedzi badanych, w których odnajdujemy próby uniwersalizacji doświadczeń ludzkich, jak przywołanie mitu o greckim królu Midasie czy historii *Małego Księcia*. Wskazane przez uczniów postawy bohaterów bajki *Pieniacze* występujące w innych utworach literackich uzasadniały ważne prawdy życiowe i skupiały jak w soczewce wybrany obszar wiedzy o człowieku.

Należy również zwrócić uwagę na warunek zawarty w poleceniu, iż badani winni w uzasadnieniu podać przykład jednego bohatera literackiego i krótko opisać konsekwencje jego zachowania. Nie wszyscy uczniowie zrealizowali ten warunek polecenia. Natomiast uczniowska bezradność wobec interpretacji bajki, a także wskazania paraleli postaw, charakterów i konsekwencji czynów w innych lekturach związana jest często z brakiem umiejętności poznawczych

i językowych. Bariera leksykalna¹⁹ w odbiorze lektury dzieł literatury współczesnej i klasycznej oraz w rozumieniu poleceń skierowanych do ucznia (w tym w sytuacji egzaminacyjnej) pojawia się wówczas, kiedy zakres kompetencji leksykalnej odbiorcy jest ograniczony, a słowa tracą swój ciężar znaczeniowy. Należy dodać, że jakość odbioru i rozumienia tekstów zależy również od innych aspektów. Tu oprócz poziomu rozwoju języka ważna jest ciekawość świata, zdobyta wiedza, rodzaj doświadczenia życiowego, wyobraźnia, umiejętność konkretyzowania i wnioskowania.

Rozwijanie kompetencji leksykalnych uczniów, umiejętność odczytywania i rozumienia tekstów kultury i poleceń egzaminacyjnych przez ucznia zależy od jakości formułowania wymagań w codziennej edukacji. Dyscyplinowanie wypowiedzi uczniów zarówno pod względem treściowym, jak i językowym wydaje się pilną potrzebą współczesnej szkoły. Utrwalanie podstawowych umiejętności leksykalnych może wspomóc ucznia w realizowaniu zadań w sposób oryginalny, odbiegający od schematycznych rozwiązań. Działania podjęte w kierunku dyscyplinowania wypowiedzi nie tylko będą wspierać przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty, lecz również pozwolą uczniom na sprawne funkcjonowanie na dalszym etapie kształcenia, a później w życiu osobistym i w pracy zawodowej.

Zamiast podsumowania

Przesłanie poety:

Powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
*jak ci co szli przez pustynię i ginęli na piasku*²⁰.

Literatura

- Brożek A., Biedrzycki K., Bobiński W., Dobkowska J., *Szkoła samodzielnego myślenia. Koncepcja badania umiejętności czytania ze zrozumieniem, interpretacji tekstu oraz tworzenia tekstu argumentacyjnego* [w:] *Ewaluacja w edukacji. Koncepcje, metody, perspektywy*, red. B. Niemierko, M.K. Szmigel, Kraków 2011.
- Brożek B., *Granice interpretacji*, Kraków 2014.
- Dumont H., Istance D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa 2013.

¹⁹ B. Walczak, *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura-Język-Edukacja...*, dz. cyt., s. 115. Autor przywołuje w artykule wyniki badań z prac magisterskich z zakresu różnych kręgów leksykalnych (na przykład o rozumieniu słownictwa społeczno-politycznego, ekonomicznego przez różnych użytkowników języka). Zaznacza również, że na seminarium powstawały prace na temat stopnia rozumienia innych kręgów leksykalnych, na przykład słownictwa literatury i sztuki, słownictwa informatycznego.

²⁰ Z. Herbert, *Przesłanie pana Cogito* [w:] *tenże*, 89 wierszy, Kraków 1998.

- Herbert Z., *Przesłanie pana Cogito* [w:] tenże, 89 wierszy, Kraków 1998.
- Krasicki I., *Pieniacze*, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pieniacze.html>.
- Michłowicz M., Gruntkowska A., *Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?* [w:] *Diagnozowanie twórczości uczniów i nauczycieli*, red. B. Niemierko, M.K. Szmigiel, Kraków 2016.
- Myrdzik B., *O potrzebie kształtowania wrażliwości narracyjnej uczniów*, [w:] *Kultura–Język–Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, red. B. Gromadzka, D. Mrożek, J. Kaniewski, Poznań 2008.
- Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Warszawa 2009.
- Niemierko B., *Horyzonty diagnostyki edukacyjnej* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, red. B. Niemierko, G. Szyling, Gdańsk 2005.
- Pawłowska R., *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009.
- Pawłowska R., *Bariera językowa – pretekst do rezygnacji z czytania literatury pięknej czy rzeczywiste utrudnienie* [w:] *Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, red. B. Myrdzik, M. Karwatowska, Lublin 2005.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego – szkoła podstawowa, język polski, 2017.
- Sinko T., *Literatura grecka*, Kraków 1931.
- Słownik terminów literackich*, pod redakcją J. Sławińskiego, Wrocław 2000.
- Szaleniec H., Szmigiel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Kraków 2001.
- Szmigiel M., Michłowicz M., Gruntkowska A., Majkut P., *Egzaminator wobec twórczych odpowiedzi uczniów. Rzecz o opowiadaniu* [w:] *Zastosowania diagnozy edukacyjnej*, praca zbiorowa pod red. B. Niemierko i M. K. Szmigiel, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2015.
- Udzik B., Rybicka K., *Diagnoza edukacyjna jako sposób rozpoznania umiejętności ucznia klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Kultura–Język–Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, red. B. Gromadzka, D. Mrożek, J. Kaniewski, Poznań 2008.
- Walczak B., *Jeszcze o „barierze językowej” w lekturze dzieł literatury klasycznej* [w:] *Kultura–Język–Edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, red. B. Gromadzka, D. Mrożek, J. Kaniewski, Poznań 2008.